

ПОЕТИКА ПРОЗЕ СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ

Зборник радова са научног скупа с међународним учешћем Нова читања Светлане
Велмар-Јанковић одржаног у организацији Центра за наратолошке студије
Универзитета у Нишу
(У Нишу, 2. 12. 2022)

ПОЕТИКА ПРОЗЕ СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ

Зборник радова са научног скупа с међународним учешћем Нова читања Светлане Велмар-Јанковић одржаног у организацији Центра за наратолошке студије Универзитета у Нишу
(У Нишу, 2. 12. 2022)

Уређивачки одбор

Проф. др Јован Делић, дописни члан САНУ

Др Љиљана Бањанин, редовни професор у пензији, Department of International Languages and Literature and Modern Cultures, University of Turin

Проф. др Мата Андреић, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vestdin Timișoara

Проф. др David A. Norris, редовни професор у пензији, University of Nottingham

Проф. др Владислава Рибникар, редовни професор у пензији, University of Nottingham

Проф. др Горан Максимовић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Проф. др Драгана Вукићевић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Сања Мацура, Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци

Проф. др Драган Бошковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Др Валентина Седефчева, Филологическият факултет, Великотърновски университет

Доц. др Александар Костадиновић, Филозофски факултет, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

Проф. др Снежана Милосављевић Милић, Филозофски факултет, Центар за наратолошке студије, Универзитет у Нишу

Др Јелена Милић, Центар за наратолошке студије, Универзитет у Нишу

Уреднице

Проф. др Снежана Милосављевић Милић

Др Јелена Милић

Рецензенти

Др Славица Гароња (Крагујевац)

Др Драган Бошковић (Крагујевац)

Др Драгана Вукићевић (Београд)

Др Мирјана Илић (Ниш)

Др Слађана Илић (Београд)

ПОЕТИКА ПРОЗЕ СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ

Зборник радова

*Поводом деценије од смрти Светлане Велмар-Јанковић
(1933–2014)*

Уреднице

Проф. др Снежана Милосављевић Милић
Др Јелена Милић

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
Центар за наратолошке студије

СЦЕРО ПРИНТ
Ниш, 2024.

Christina Hempel Jacobson

УВОДНА РЕЧ

У организацији Центра за наратолошке студије на Универзитету у Нишу је 2. децембра 2022. године одржан научни скуп Нова читања Светлане Велмар-Јанковић с међународним учешћем, на коме је реферате изложило деветнаест учесника. Зборник радова *Поетика прозе Светлане Велмар-Јанковић* садржи седамнаест текстова излагача са овог скупа, уз један накнадно придодати прилог Дејвида Нориса на енглеском језику. Зборник је публикован поводом обележавања десетогодишњице смрти Светлане Велмар-Јанковић, уједно као подстицај и подршка иницијативи за:

1. Постављање спомен-плоче на кући Светлане Велмар-Јанковић (односно, кући њеног деде Велислава Вуловића) у Господар Јовановој 26 на Дорћолу у Београду.

2. Именовање Улице Светлане Велмар-Јанковић у Београду, по могућству на Дорћолу (или барем Новом Дорћолу-марини).

3. Постављање бисте са ликом Светлане Велмар-Јанковић на Калемегдану која је један од најрепрезентативнијих београдских интелектуалаца 20. века и писаца о Београду.

4. Године 2022. покренута је и иницијатива СКД-а, за додељивање награде „Светлана Велмар-Јанковић” за најбољу књигу приповедака унутар друштва чији је члан била и ауторка, али се чека на оглашавање носиоца (или носилаца) ауторских права поводом подршке предлогу.

Радови у зборнику осветљавају различите аспекте Светланиног стваралаштва који обухватају романе, приповетке и књижевнокритичка дела. У фокусу истраживача су књижевноисторијске, поетичке и лингвистичке теме. У студији „Репрезентације Београда: географски и поетски простори у *Дорћолу* Светлане Велмар-Јанковић“ Дејвид Норис анализира идентитет историјских личности као прототипова ликова-духова у приповеткама збирке *Дорћол*. Указано је да везе између прошлости и садашњости географску мапу укрштених дорћолских улица чине подлогом за једну фигуративну конструкцију и увођење других семантичких слојева који се односе на смисао историје и људске судбине. Аутор завршава анализу

разматрањем дела Светлане Велмар-Јанковић у контексту традиције у којој се Београд појављује као значајан елеменат књижевног текста.

Унутар темељних поетичких становишта ауторке, Гојко Божовић у студији „Писац грађанског света пред лицем историје“ утврђује поетичку генезу у њеном опусу од изразито модернистичке поетике до интегралног разумевања историје и културе, прошлости и савремености као неодвојивих чињеница у токовима људског искуства. Полазећи од кључног питања у делу Светлане Велмар-Јанковић: шта се са човеком догађа у историји, шта је све историја спремна да учини с њим и шта он са свим својим знањима, умећима, маштом и намерама, може да учини са собом и с другима, аутор закључује да је Светлана Велмар-Јанковић пишући о грађанском свету у његовим различитим епохалним издањима, уобличила велику повест о човековом сусрету са историјом, уз уверење да прошлост није превазиђени или отуђени део људског искуства, већ његов саставни елемент.

У студији „Дорћол као хронотоп и поетика града у прози Светлане Велмар-Јанковић“ Славица Гароња наведени београдски топоним сматра иницијацијским језгром прозног опуса Светлане Велмар-Јанковић, заснованог на поетици простора (града), и конкретно, Београда као „главног јунака“. На трагу Г. Башлара Гароња анализира природу дорћолског хронотопа (поетика светлости, микропонимија улица, спољашњи и унутрашњи простор), указујући на континуитет ових мотива у каснијој Светланиној прози.

Ауторкин допринос поетици града и посебно Београда, истраживачко је тежиште и у студијама Уроша Ђурковића „Књижевна географија Светлане Велмар-Јанковић (Дорћол, Врачар, Записи са дунавског песка)“ и Јелене Милић, „Лиминалан Београд између страшног и лепог: језовито као књижевна стратегија у уметничкој прози Светлане Велмар-Јанковић“. Упознајући нас са претпоставкама књижевне географије Шејле Хоунс (Sheila Hones), као актуелне методолошке парадигме у науци о књижевности која обједињује теорију књижевности са хуманистичком географијом, Ђурковић демонстрира њен апликативни потенцијал у анализи простора и времена и односа између историје и приповедања у назначеним делима. Домети еколошке хуманистике (екокритике, поетике простора или геопоетике) показали су се инспиративним за нове увиде у идеолошке и поетичке аспекте приповедне картографије Велмар-Јанковићеве.

Инспирисана концептом „културног ревизионизма“ и ликова-духова новоисторијске прозе Д. Нориса и теоријом чудног и језивога М. Фишера Ј. Милић анализира фантастични свет хронотопа Београда у кључу „поетике језовитог“ као вишеструко функционалне књижевне стратегије

која симптоматично најављује ауторкино окретање радикалним „анти-миметичким” поступцима.

Улози аутобиографских елемената у ауторкиној поетици, са посебним нагласком на компаративне везе између аутобиографске прозе *Прозраци* и других њених фикционалних дела, посвећене су студије Жељке Пржуљ „Београдски *Текстер* Светлане Велмар-Јанковић“ и Данијеле Вујисић „Прозраци – сећања у *Лагуму* Светлане Велмар-Јанковић“. Упоредним читањем двају дела различитих аутора, Светланиних *Прозрака* и *Текстера* Бранка Ћопића, Ж. Пржуљ истиче значај сећања као стваралачког принципа, износећи хипотезу да *Прозраци* представљају оно што је доживљај и спознаја света у периоду детињства, а *Ожиљак* и *Лагум* производ стваралачке имагинације или поетске сањарије те да, следствено томе, хронотоп детињства и родног града чини језгро слике света Светлане Велмар-Јанковић, као репрезентативног савременог писца грађанске линије српске прозе. О односу искуствене и фиктивне грађе и латентном мемоарском и аутобиографском импулсу наратива романа *Лагум*, као својеврсне најаве прозе *Прозраци* и *Прозраци 2*, али и својеврсне приповедне игре са жанром аутофикције, унутар методолошког контекста културе сећања пише Д. Вујисић.

Студије Мирјане Бечејски „У трагању... – роман *Лагум* Светлане Велмар-Јанковић“ и Татјане Јовановић, „Шта је прећутала госпођа Милица Павловић?“ потврђују непресахли рецептивни изазов овог најчитанијег ауторкиног романа. Док М. Бечејски у прустовском кључу, а следећи П. Рикера, промишља аспекте романескног времена које чува социолошке, политичко-идеолошке, језичке, етичке, естетичке наслаге, указујући на улогу нараторке при развијању „бочних тема“ и есејистичког тока романа, као и на дискретни књижевни омаж заборављеној књижевници Мими Вуловићевој, Т. Јовановић унутар феминистичког теоријског дискурса рашчитава конституисање женског идентитета као Другог у структурирању романа и истражује трагове потиснуте жеље, Реалног, језика, тела, којима јунакиња урушава хармонизујућу кохерентност дискурса и проблематизује аналогију између угрожене способности жене и њеног недостатка моћи самоодређивања.

Прилог ауторкиној поетици хронотопа и његовој функцији у стварању илузије реконструисања стварности Београда 1999. године и жанровском усложњавању текста доноси студија Милице Алексић „Хронотоп у роману *Нигдина* Светлане Велмар-Јанковић“, чије је интерпретативно полазиште наратолошки и новоисторијски метод. Поводом истог романа Драгана Јовановић у студији „Чудо синхроничитета у роману *Нигдина* Светлане Велмар-Јанковић“ подвлачи као кључну идеју свеопште повезаности истражујући начин на који је јунговски схваћен појам синхроничитета

инкорпориран у ауторкино дело и повезан са поетиком синхронијских и дијахронијских веза у делима Милоша Црњанског и Ивана В. Лалића.

Ауторкином драмском стваралаштву посвећене су две студије, Александра Пејчића, „Обликовање приче и причања у драмама Светлане Велмар-Јанковић“ и Ане Живковић, „Фигура владара у драми Стефан Дечански Светлане Велмар-Јанковић“. Наратолошком анализом поступака епизације драма *Стефан Дечански* и *Кнез Михаило А. Пејчић* маркира различите типове унутрашњих прича које се полиперспективно театрализију и подређују историјском дискурсу. Полазећи од ауторкине поетичке одреднице „неисторијске драме“ А. Живковић анализира епонимски лик владара као чиниоца модерног доживљаја историје, схваћене као рефлекс деловања човекове психолошке стварности.

О још једном недовољно истраженом феномену у ауторкином опусу који се тиче природе и генезе транссветовних јунака пише Петра Пешић Ивић у студији „Лик кнеза Михаила у роману *Бездно* и драми *Кнез Михаило* Светлане Велмар-Јанковић“. Из перспективе теорије могућих светова и когнитивне наратологије разматране су релације приступачности међу световима и трансфикционални идентитет јавног и интимног лика српског владара.

У студији „Светлана Велмар-Јанковић као књижевни критичар и есејиста“ Снежана Милосављевић Милић анализира ауторкин антологијски есеј „Васко Попа, чудотворац“ објављен убрзо након песникове смрти, 1991. године. Пратећи путању Попине поетике „од савршенства сложеног ка савршенству упрошћеног“ Велмар-Јанковић указује на генезу кључних песникових мотива и динамику развојних линија у збиркама песама. У аналитичко-синтетичком поступку и путем типолошких сажимања ауторка потврђује свој став и оцену о Васку Попи као „првом и далеко испред свих у трци кроз епоху“ минулог века.

О ауторкином доприносу у књижевности за децу пише Јован Ђорђевић у студији „Светлана Велмар-Јанковић као писац за децу: наратолошка анализа и књижевне функције *Књиге за Марка*“. Полазећи од претпоставки посткласичне когнитивне наратологије и њене реторичке оријентације, Ј. Ђорђевић анализира реторичке ефекте националних наратива збирке у социјалном и едукативном контексту, а у дијалогској релацији са интендираним читаоцима основношколског узраста.

Последње две студије у зборнику Милице Стојановић и Наташе Миланов, „Поглед на глаголску лексику у делима Светлане Велмар-Јанковић“ и Валентине Генцел, „Архаизми у роману *Бездно* Светлане Велмар-Јанковић“ доносе минуциозне увиде у језичке и стилске особености ауторкине прозе указујући на могуће смернице будућих истраживања у овој области.

Разноврсност тема и методолошких усмерења у студијама, пре свега, оних које припадају савременим теоријским парадигмама, потврда су, не само актуелног дијалога са поетиком Светлане Велмар-Јанковић, већ и интерпретативног изазова њеног дела. Верујемо да ће овај зборник радова по оствареним истраживачким резултатима и иновативним увидима бити незаобилазан допринос рецепцији српске књижевнице.

*Снежана Милосављевић Милић
Јелена Милић*

САДРЖАЈ

David A. Norris REPRESENTATIONS OF BELGRADE: GEOGRAPHIC AND POETIC SPACES IN SVETLANA VELMAR-JANKOVIĆ'S <i>DORĆOL</i>	13 – 32
Гојко Божовић ПИСАЦ ГРАЂАНСКОГ СВЕТА ПРЕД ЛИЦЕМ ИСТОРИЈЕ.....	33 – 40
Славица О. Гароња ДОРЋОЛ КАО ХРОНОТОП И ПОЕТИКА ГРАДА У ПРОЗИ СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	41 – 60
Урош З. Ђурковић КЊИЖЕВНА ГЕОГРАФИЈА СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ (<i>ДОРЋОЛ, ВРАЧАР, ЗАПИСИ СА ДУНАВСКОГ ПЕСКА</i>)	61 – 72
Јелена З. Милић ЛИМИНАЛАН БЕОГРАД ИЗМЕЂУ СТРАШНОГ И ЛЕПОГ: ЛЕЗОВИТО КАО КЊИЖЕВНА СТРАТЕГИЈА У УМЕТНИЧКОЈ ПРОЗИ СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	73 – 88
Жељка В. Пржуљ БЕОГРАДСКИ <i>ТЕФТЕР</i> СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ: мјесто и улога аутобиографских елемената у поезици Светлане Велмар-Јанковић	89 – 106
Данијела С. Вујисић ПРОЗРАЦИ – СЕЋАЊА У <i>ЛАГУМУ</i> СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ.	107 – 126
Мирјана М. Бечејски У <i>ТРАГАЊУ</i> ... РОМАН <i>ЛАГУМ</i> СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	127 – 142
Татјана С. Јовановић ШТА ЈЕ ПРЕЂУТАЛА ГОСПОЂА МИЛИЦА ПАВЛОВИЋ?	143 – 152

Милица М. Алексић ХРОНОТОП У РОМАНУ <i>НИГДИНА</i> СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	153 – 162
Драгана М. Јовановић ЧУДО СИНХРОНИЦИТЕТА У РОМАНУ <i>НИГДИНА</i> СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	163 – 176
Александар С. Пејчић ОБЛИКОВАЊЕ ПРИЧЕ И ПРИЧАЊА У ДРАМАМА СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	177 – 192
Ана С. Живковић ФИГУРА ВЛАДАРА У ДРАМИ <i>СТЕФАН ДЕЧАНСКИ</i> СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	193 – 206
Петра М. Пешић Ивић ЛИК КНЕЗА МИХАИЛА У РОМАНУ <i>БЕЗДНО</i> И ДРАМИ <i>КНЕЗ МИХАИЛО</i> СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	207 – 222
Снежана М. Милосављевић Милић СВЕТЛАНА ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ КАО КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР И ЕСЕЈИСТА	223 – 230
Јован Б. Ђорђевић СВЕТЛАНА ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ КАО ПИСАЦ ЗА ДЕЦУ: НАРАТОЛОШКА АНАЛИЗА И КЊИЖЕВНЕ ФУНКЦИЈЕ <i>КЊИГЕ ЗА МАРКА</i>	231 – 242
Милица Љ. Стојановић / Наташа М. Миланов ПОГЛЕД НА ГЛАГОЛСКУ ЛЕКСИКУ У ДЕЛИМА СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ	243 – 258
Валентина В. Генцел АРХАИЗМИ У РОМАНУ <i>БЕЗДНО</i> СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ ..	259 – 270

Урош З. Ђурковић¹
Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

КЊИЖЕВНА ГЕОГРАФИЈА СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ (ДОРЋОЛ, ВРАЧАР, ЗАПИСИ СА ДУНАВСКОГ ПЕСКА)²

Одабрана дела Светлане Велмар-Јанковић, која осветљавају београдску топографију (*Дорћол, Врачар, Записи са дунавског песка*) биће сагледавана у контексту теоријских разматрања Шејле Хоунс (Sheila Hones) о књижевној географији. Књижевна географија представља интердисциплинарни приступ проучавања књижевности који обједињује теорију књижевности са хуманистичком географијом (Hones 2022: 154–155), али и са осталим приступима у оквиру еколошке хуманистике попут еокритике, поетике простора или геопоетике. Имајући то у виду, књижевно дело Светлане Велмар-Јанковић биће читано у односу на могуће споне између различитих дисциплина, а посебна пажња биће посвећена како специфичностима у имагинирању простора и времена, тако и деликатном односу између историје и приповедања у истакнутим делима. Будући да је за такву анализу неопходно и разумевање наративних својстава дела, у оквиру разматрања о књижевној географији биће речи и о особеној организацији приповедања. На тај начин просторни план наведених дела Светлане Велмар-Јанковић биће сагледаван као њихов најважнији елемент, како са идејне, тако и са структурне стране. Осим прилике за ново сагледавање целине ауторкиног опуса, анализа књижевне географије дела може послужити и као путоказ за нова читања српске књижевности.

Кључне речи: књижевна географија, Светлана Велмар-Јанковић, *Дорћол, Врачар, Записи са дунавског песка*, Београд, одоним, топоним, простор, место

Књижевна географија и поетика Светлане Велмар-Јанковић

Занимање хуманистичких наука за питања простора, иако има богату историју, почиње да се интензивира тек крајем прошлог века. Назив за ту врсту промене парадигме у проучавању је *просторни обрт* (spatial

¹ uros.durkovic@gmail.com

² Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-47/2023-01/ 200020 од 03.02.2023. године.

turn), који се може превести и као *просторни преокрет* (в. Tally 2012: 11–42; в. Radović 2013: 23). Упркос томе што просторни обрт представља хетерогени скуп теоријских перспектива, указује на значајну новину: измену до тада апсолутно преовлађујућег темпоралног (историјског) погледа на хуманистику (уп. Душанић 2012: 182).

Један од важнијих израза просторног обрта је књижевна географија. Одређујући је пре свега као међудисциплину која повезује хуманистичку географију са теоријом књижевности (Hones 2022: 1), Шејла Хоунс издваја још неколико могућих значења (Hones 2022: 5–7), односно, израза књижевне географије: 1) књижевна географија као текстуална пракса (на пример, кроз представљање пејзажа у књижевном делу), 2) књижевна географија као неодвојива компонента књижевне историје, 3) књижевна географија као концепт *distant reading*-а Франка Моретија³ и 4) критичка књижевна географија (где читалац има улогу својеврсног књижевног картографа)⁴. Сва четири значења могу бити подстицајна у контексту проучавања дела Светлане Велмар-Јанковић, књижевнице чији је целокупни опус управо утемељен на поетизацији (београдског) простора. И иако се израз *завичајни писац* готово по правилу користи за писце из руралне средине, а свакако за писце ван престонице, присуство Београда у делу Велмар-Јанковић је такво да би коришћење наведене синтагме било оправдано.⁵ Поетски и животни

³ Овај концепт је настао као супротност, односно, реакција на чувени поступак *close reading* англо-америчке нове критике. *Distant reading* представља не непосредни сусрет са књижевним делом, већ коришћење статистичких метода и дигиталних база података, уз помоћу којих се може доћи до информација до којих се пажљивим, усредсређеним читањем једног дела не би могло доћи (Ђурковић 2022: 134). Основни поступци Моретијевог „читања издалека” су графикони, мапе и стабла као облици презентовања великог броја података (в. Moretti 2005: 1–2). Данас посебно актуелно усавршавање вештачке интелигенције могло би вишеструко да допринесе оваквој врсти истраживања. Ипак, треба истаћи и да постоје и оштре критике Моретијеве методологије (Marčetić 2015: 128–129).

⁴ О појму просторности као књижевној категорији, као и читању као својеврсном мапирању текста, на које Хоунс упућује када пише о овом виђењу књижевне географије, више у Талијевој књизи *Просторност [Spaciality]* (Tally 2012). Треба истаћи да између Талија и Хоунс, иако заступају исто поље студија простора у књижевности, постоје незанемарљиве разлике. Мада Хоунс истиче да је књижевна географија међудисциплина, она је ипак више сагледава као географску категорију, док је код Талија је обрнуто – ближе му је књижевнотеоријско становиште.

⁵ „Светлана Велмар-Јанковић је београдски писац ма како да се та синтагма може разумети и ма како бисмо је могли интерпретирати. На коју год страну да крене, Светлана Велмар-Јанковић је увек у Београду, увек јасно одређена његовим духом, његовом историјом и људима који су му давали карактер.” (Пантић 2012: 166; курзив Михајло Пантић)

завичај Светлане Велмар-Јанковић представља и сталну позорницу њених дела, која се изнова остварује не само кроз просторни план приповедања, него и богатим имагинативним проширивањем историјске фактографије (Пантић 2012: 165) и својеврсним над-граматичким *слагањем времена* где се прошлост и садашњост огледају и изнова сусрећу (Пантић 2012: 166). Књижевница и сасвим непосредно истиче да је историја битна као потка њеног приповедања (Јеремић 2012: 5), али да иза интересовања за историју стоји тајанствена садржина људског бића, која се није мењала хиљадама година (Јеремић 2012: 6). Интересовање за историју удружено је, дакле, са намером да се антрополошки, па и психолошки испита оно што човека чини човеком. На тај начин просторна димензија историје постаје платформа за сусрет са хронотопичношћу сећања у којој се сједињује више временских равни. Само ходање београдским улицама представља обистињење тог сусрета, кроз времеплов који трансстемпорално оживљава колективну и личну повест (в. Милић 2022: 259).

У том светлу, један детаљ из књиге за децу *Очаране наочаре* може имати посебан, па и аутопоетички значај. Приповедни оквир ове књиге Светлане Велмар-Јанковић обликован је у односу на мистериозан заплет – дечак Лука добио је за рођендан необичан дар, наочаре уз помоћу којих може да види три временска плана: праисторију, средњи и нови век (Велмар-Јанковић 2007: 9). Користећи рођендански поклон током шетњи Београдом, Лука може да активира један од наведених временских планова и да на тај начин оживи причу. Овим посебним наочарима као специфичним приповедним средством само се конкретизује оно што је већ психогеографска, па и наратолошка чињеница самог ходања – сусрет са простором, са непосредним окружењем, прилика је за освешћивање трајања, за оживљавање прича неког другог времена. Овај процес присутан је и у збиркама прича *Дорћол* и *Врачар*⁶, као и у многим целинама књиге *Записи са дунавског песка*. Читалац, метафорички речено, користи очаране наочаре за сусрет са световима наведених дела, која се кроз такву, измењену перцепцију, актуелизују.

Међутим, не треба сметнути с ума да се у току читања сам текст постепено прерађује путем *умрежавања менталних простора* (в. Milosavljević Milić 2016: 80), односно, да и само читање означава један вид кретања, у којем се дешавају сусрети и препознавања. Стога и текстуални

⁶ Иако је поетички сасвим блиска збирци *Дорћол*, целине „Врачар” и „Улица Молерова” књиге *Врачар* називане су и кратким романима (Velmar-Janković 2016a: 161). Штавише, целина „Улица Коларчева” је у претходним издањима и припадала књизи *Дорћол*, те нема разлога да се сагледава као жанровски различита од збирке којој је припадала.

и вантекстуални боравак у граду као виду простора може се тумачити као палимпсест који мења своја значења и садржај у зависности како од личног контакта, тако и од група које га стварају, које су оставиле траг на њему (Radović 2013: 11). На тај начин, свако бивање-у-простору представља и прилику за приповедање, доступно тек освешћивањем наведене динамике – простора као текстуалне праксе. Осим тога, наратив представља и основни начин на који човек организује време (Abot 2009: 27), а у књижевности Светлане Велмар-Јанковић „прича даје смисао и дигнитет темама којима се бави, оправдава и образлаже њихову важност и њихов значај” (Пантић 2012: 168). Штавише, може се тврдити да приповедање има моћ институционализације простора, оно га самопотврђује у некој заједници.⁷ Управо је ова свест о причи, али и вера у причу у односу на простор и време, неопходна за разумевање како наведених дела, тако и поезике Светлане Велмар-Јанковић у целини.

Прича између простора и места

Одоними (ходоними) представљају посебну врсту топонима: називе улица (в. Radović 2013: 15–16). Осим монографије Срђана Радовића *Град као текст*, значајна истраживачка пажња проучавању београдских одонима може се наћи и у историјској литератури (Стојановић 2012: 76–83), док овдашњој књижевнотеоријској литератури тренутно недостаје студија која би се подробнија бавила овим питањем.

Својства одонима као наслова приповедака збирке *Дорћол*, у више наврата били су истраживачка тема (Магарашевић 1991; Душанић 2012; Милић 2022). Међутим, наведеним истраживањима промакла је једна дистинкција која може бити изузетно значајна за проучавање не само дела

⁷ Више пута је Светлана Велмар-Јанковић истицала како држи до националне културе и националне књижевности. Врло је занимљиво, посебно у односу на нека антрополошка истраживања (уп. Ђорђевић 2015) да повратак идеји нације види у препуним стадионима навијача (Јеремић 2012: 36), а да замисао о мултикултуралности представља „само један од европских снова који се неће и не може испунити” (Јеремић 2012: 37). Чак ће, пишући о Косову, употребити и израз национално Сопство (Velmar-Janković 2016b: 113), што може показати уверење на хомогени карактер нације. Имајући у виду оваква идеолошка становишта, јасно је да је Светлани Велмар-Јанковић стало до традиционалне, друштвене и просвећујуће улоге књижевности, које негује културу сећања. Тако ће на једном месту у оквиру говора поводом добијене Награде града Београда, записати: „Od neramćenja sahne nam korenje: i lahor nas može odneti, kao isušene grančice” (Velmar-Janković 2016b: 14). Светлана Велмар-Јанковић је, дакле, као аутор свесна положаја писца као (националне) фигуре и институције и стога је важно њену књижевност читати и у тим координатама, без обзира на нечија политичка (не)слагања.

Светлане Велмар-Јанковић – разлика између *простора* (space) и *места* (place). Теоријска експликације ове дистинкције се пре свега везује за Ји-Фу Туана, једног од најпознатијих представника хуманистичке географије. Док простор представља апстрактну и физичку категорију (Tuan 2001: 34), место је друштвено уобличен феномен, односно, конкретизован, наративизован простор (Tuan 2001: 3; Đurković 2022: 136). Место се, тако, може сматрати простором на нивоу идентитета, док је простор његова супротност – локације које се не јављају на нивоу идентитета (Radović 2013: 25). Штавише, уколико пратимо већ споменуто одређење наратива као начина организовања времена, вишеструко подстицајно може бити истицање места као организованог света значења (organized world of meaning) (Tuan 2001: 179). Места су, дакле, културолошки продуктовани облици *именованог* простора и као такви представљају увек (крипто) књижевну категорију. Наше искуство сусрета са простором као продукцијом местâ нужно је, дакле, књижевно. На тај начин писање о одонимима, али и свим осталим топонимима демонстрира прелаз из простора у место. Прича о именовану не налази се, дакле, само, на пример, у етиолошким предањима, већ је иманентна самом називу места.

Репрезентативан пример за објашњавање како наведене дистинкције, тако и симултанитета временских планова дела Светлане Велмар-Јанковић, може се наћи у приповеци „Змај од Ноћаја” збирке *Дорћол*. Један од необичнијих београдских одонима свој назив дугује Стојану Чупићу, истакнутом учеснику Првог српског устанка. Сам поступак именованга као трансфера значења је овде врло занимљив – историјски јунак Стојан Чупић, кроз народну епску песму преображава се у Змаја од Ноћаја⁸, тако да одоним представља трећи израз имена, а сам Стојан, односно, Змај, постаје и јунак приповетке која је такође именована по њему, што је четврти, односно, пети облик именованга. Ланац преображаја идентитета је овде врло занимљив: Стојана Чупића је народно предање трансформисало у Змаја од Ноћаја, одоним га је упросторио и институционализовао, а назив приповетке дао прилику за нови, текстуални живот.

⁸ У називима београдских улица, посебно у центру града, није реткост да надимци знаменитих људи буду присутнији од њихових „правих” имена. Већина приповедака збирке *Дорћол* управо прати ову праксу. Ту су, на пример: Васина и Симиња улица или Узун Миркова улица. Док су прве две улице именоване по Васи Чарапићу, односно, Сими Нешићу, трећа је по Мирку Апостоловићу. Наведеним примерима могу се додати још два примера, који, додуше, нису добили форму приповетке: Чика Љубина улица, названа по Љубомиру Ненадовићу, само наговештена у књизи (в. Velmar-Janković 2021: 67) и Баба Вишњина улица, чије име потиче од Вишње Урошевић, мајке Милоша Обреновића.

Битно је приметити усложњавање и у приказу простора и то управо у односу на сусрет две садашњости – садашњост књиге и садашњост читаоца. Приповетка „Змај од Ноћаја” почиње приказом старе посластичарнице (Velmar-Janković 2021: 89) која више не постоји. Ипак, занимљиво је да се Змај од Ноћаја, у свом транссветовном путовању, управо задесио у том данас непостојећем угоститељском објекту (Velmar-Janković 2021: 90). Опис који би требало да читаоцима сасвим приближи историјски лик, постаје, околностима пролазности, магловит, што доказује не само колико је књижевна географија подложна променама, већ и изванредан значај личног, вантекстуалног искуства простора на рецепцију дела. Како се град буде у будућности мењао, тако ће се, сходно природи и обиму промена, мењати и доживљај дела. Временом ће, без сумње, бити потребно све веће посредовање да би се препознале оне појединости простора за које некад није било потребно никакво објашњење. Ова, темпорална одлика књижевне географије се неретко пренебрегава, чиме се ризикује да оно што је било подразумевано у неком времену, савременом читаоцу промакне.⁹ С тим у вези јавља се и важно питање *локалности*, односно, интерности нечијег дела – оним читаоцима који нису житељи Београда, или који, на пример, немају основна знања о српској култури, читање *Дорћола* биће суштински различито у односу на оне који простор и места о којима се пише добро познају.

Осим код одонима, дистинкција простора и места у делу Светлане Велмар-Јанковић може се видети и у контексту шире схваћене топонимије. Етимологија тако постаје значајно књижевно средство, а могућа значења имена места представљају битну поетичку ознаку, која утиче и на успостављање структуре дела. Већ епиграф збирке *Дорћол* стога има посебан значај – одломак књиге *Стари Дорћол* Милана Костића који доноси

⁹ Пример како екосистеми могу драстично да се измене кроз време може се наћи у исландским сагама. Исланд као једна од данас најслабије пошумљених земаља, некад је био богат шумама – а трагове тих измена можемо пратити управо у књижевности (Lethbridge, Hartman 2016: 384). Сходно томе, читање исландских сага ван контекста еколошких промена, може дати погрешну слику не само о пејзажу, него и, потенцијално, о мотивацији ликова или неком другом битном својству дела. Наведени рад Летбриџ и Хартмана може бити врло подстицајан и за проучавања књижевне географије и то путем ГИС-а (GIS) – географског информационог система, који представља систем за управљање просторним информацијама, коришћен пре свега од стране геоинформатичара. Међународна, већ потврђена искуства екокритике и књижевне географије, посебно у односу на различите облике интердисциплинарних изучавања књижевности, могу тек добити своја права читања и у српској средини. Дело Светлане Велмар-Јанковић могло би бити, коришћењем ГИС-а, представљено на нов, актуелан и динамичан начин, који би засигурно омогућио и неке нове, корисне истраживачке увиде.

сознање о пореклу назива овог дела Београда и наслова књиге: „Dort-jol je turska reč i označava (raskrnicu) četiri puta ili četiri sokaka” (Velmar-Janković 2021: 7). Издвајање овог податка на самом почетку доноси информацију о Дорћолу као међупростору, али и простору сусрета (уп. Душанић 2012: 193) или, боље рећи, *месту* које је на тај начин историјски потврђено. Важно је приметити да се у односу на такав статус Дорћола образује и светлосна метафорика дела – најпре приказ ускомешаних светлости изнад Трга републике, Народног позоришта и Кнежевог споменика, где, се може пронаћи светлосно укрштање страна света (Velmar-Janković 2021: 13), а нешто затим именоване „танане светлосне границе” (Velmar-Janković 2021: 15), па и својеврсне антимаерије¹⁰. Игра светлости, видљивих и невидљивих граница, има изузетан значај за разумевање целине дела јер одсликава начине упризорења простора и места – некадашње границе, попут Стамбол-капије (Velmar-Janković 2021: 14) јављају се управо уз помоћ светла као маркера истовремености више историјских равни. Овај приказ остварује и просторно позиционирање Дорћола – одређујући његов могући имагинарни центар. Уколико се прихвати тумачење да је Дорћол синегдоха Београда, али и Балкана (Душанић 2012: 185), онда управо слика усковитланих светлости има привилеговану позицију.

Светлост, дакле, представља ознаку преноса између различитих времена у оквирима истог простора¹¹, али и поступак постепеног упознавања са просторним планом дела. Не треба с тим у вези превидети ни могућност, коју је Михајло Пантић већ назначио, додуше у контексту дела *Прозраци* (Пантић 2012: 164), да се призори светлости могу читати и као суптилно уписивање имена списатељице у свет дела. Уколико се та претпоставка прихвати, може се закључити да у оквиру безличног приповедања, (скривена) фигура аутора у *Дорћолу* представља онога ко је светлошћу омогућио свет дела.¹²

¹⁰ „Neobično u toj materiji bilo je to što je izgledala nematerijalno, sva od tamnog sjaja, prozirna i neprozirna u isti mah. Mogla je nastala od prašine prolaznosti koju je slepila ljudska patnja ili od otpadaka strave izmešane sa svetlošću” (Velmar-Janković 2021: 15).

¹¹ С тим у вези, могући су и различити транссветовни сусрети јунака у оквиру више историјских равни – тако Господар Јеврем прича са Николом Пашићем (Velmar-Janković 2021: 30) или Јована Јовановића Змаја и Кнегиње Љубице (Velmar-Janković 2021: 156).

¹² Прилог тези да светлост представља израз стваралачког начела, који има и духовно и природно значење, може се наћи у приповеци „Молерова улица” из збирке *Врачар*, где се сликарство Петра Милосављевића Молера дочарава на овај начин: „Njegova je četkica znala što on nije: da je taj trostruki niz slika u slici, da su predstave nestvarnog u predstavljenom stvarnom koje uvode u beskraj, *povezane svetlošću* što je, uvek jedna i jedinstvena, na slici kao i van nje, objava večnog i večnosti u ovom pondeblju prolaznog.” (Velmar-Janković 2016a: 33, kurziv S. Velmar-Janković)

Сродна ситуација може се, разматрати у топономастици Врачара. Међутим, за разлику од *Дорћола*, порекло назива овог краја Београда оставља много недоумица, што доприноси успостављању атмосфере измештеног, па и митског простора (в. Tuan 2001: 99) – од претпоставке да је име језичкоисторијски везано за речи *воћар*, *враг* или *врач*, до народног предања које чува Врачар као „*prostor vraćanja, čaranja, čudesa na kojem, posle silnih međusobnih okršaja, sile dobra pobeđuju sile zla, kao što svetlosti nadvladavaju tmine*” (Velmar-Janković 2016a: 103). И заиста, у складу са наведеним одређењем, Врачар је и описан као место сталних изазова, прелома, немира и сукоба и то од Деспота Стефана и Јањоша Хунадија, преко спаљивања моштију Светог Саве (Velmar-Janković 2016a: 100–101) и вишевековних *ратничких игара* (Velmar-Janković 2016a: 106), све до слике савремених пролазника који „*немају ni vremena ni povoda da osluškiju dahove vračarske zemlje, tu pod njihovim korakom, oplodjenje ljudskim stradanjem*” (Velmar-Janković 2016a: 121).

Ипак, упркос богатој историјској грађи, имагинација Врачара, у поређењу са приповеткама *Дорћола*, није толико књижевно подстицајна, због тога што је хроничарски, документарни тон превладао над приповедним. То је, посебно у односу на опус одабран за потребе овог рада, један од највећих изазова дела Светлане Велмар-Јанковић: истовремено остати прецизан и веродостојан историјским изворима и бити стилски убедљив и узбудљив приповедач профињеног стила.

Топономастичке теме важне су и за *Записе са дунавског песка*, а свест о пореклу назива доноси увек нов доживљај савремености. Као на примеру укрштања светлости са почетних страница *Дорћола* – дијахрона и синхрона раван се преплићу. Било да говори о историји познате, данас, нажалост, затворене београдске кафане „Грчка краљица” (Velmar-Janković 2017b: 92–97), Кули Небојши (Velmar-Janković 2017b: 81–82) или о Ташмајдану као некадашњем копу камена (Velmar-Janković 2017b: 56), Светлана Велмар-Јанковић показује да је непосредно животно окружење пуно књижевног материјала и да се са њим можемо срести пре свега кроз причу.

За разлику од *Дорћола* и *Врачара*, *Записи са дунавског песка* одликују се непосреднијим, личнијим тоном, што је у складу са жанровском ознаком дела. Већина текстова књиге већ су били објављени у периодици, недељној, па и дневној штампи, што указује на друкчији приступ писању: ауторка је у овим записима непосредно укључена у (књижевни) свет и нескривено износи своја политичка, вредносна и друга становишта, као и појединости из личног живота. Ако се има у виду ова транспарентно лична визура, пре свега у контексту књижевне географије, изузетно подстицајно питање може бити: докле се простиру границе Београда Светлане Велмар-Јанковић?

Четири од центра најдаља, а Београду припадајућа локалитета о којима књижевница пише у *Записима са дунавског песка* су Авала, Вишњичка бања, Кошутњак и Ада Циганлија. Осим удаљености у односу на градско језгро, ова места се истичу по богатој историји, врло важној за разумевање управо прошлости данашњег центра града. Из тога се може закључити да је мера књижевногеографског интересовања Светлане Велмар-Јанковић за неки простор увек повезан за његову историчност и то управо у односу на Дорћол, односно, Врачар. Друкчије речено – приповедни простор је тамо где се може наћи прича и то прича која се углавном везује за 18. и 19. век. Ако се простор види као полигон за уписивање представа о прошлости и јавну манифестацију колективних сећања (Radović 2013: 30), онда одлучивање о именовању централноградске топографије има привилеговано симболичко место.¹³ Отуда не чуди што, на пример, Нови Београд, Миријево, Железник или Бањица не припадају књижевном имагинаријуму Светлане Велмар-Јанковић. Без обзира на то што би свако од наведених места могло да буде изузетно књижевно инспиративно, писање о њима би значајно одударало како од личног осећаја књижевнице, тако и од њеног поетичког програма. Доживљај политике и поетике београдског простора Светлане Велмар-Јанковић јесте ексклузивистички и окренут увет централноградском миљеу¹⁴, али је сасвим аутентичан, чак и специфично завичајан. Стога је једна од порука књижевне географије да психолошке, емоционалне, историјске и административне границе нису подударне, али да и те како могу да утичу на оно што је мисао о простору у неком делу.

¹³ Као председница Комисије за називе споменика, тргова и улица, Светлана Велмар-Јанковић оставила је значајан траг не само у књижевној географији него и дословно у урбаној топографији свог града. О проблемима, неспоразумима и идеолошкој димензији тог посла више у Јеремић 2012: 39–40.

¹⁴ Изузеци вредни помена представља имагинирање природе у *Дорћолу*. У питању су готово по правилу снажни прикази спознаје чуда живота и то претежно ван урбане средине, изузетно подстицајни за екокритичку анализу. Међу њима ваља издвојити сусрет Стојана Чупића са глистом у грумену земље (Velmar-Janković 2021: 92) и, посебно, интензиван сусрет Јована Обреновића (Господара Јована) са дрветом: „Са шумата је било другачије: као да је postajao više čovek, jer ga је svako drvo štitalo. Много пута, у неком опасном чеканју, naslanjao се на stablo, obraz уз кору. Gledao је како кроз вијуге, као кроз nedohode, prolaze sitni životi...” (Velmar-Janković 2021: 36–37) Још један такав приказ има изванредну вредност – повезивање усамљеништва Филипа Вишњића са призорима природе: „Тата му се otvarala и он је у njoj bio свој. Primaо је poruke од kamenja и од voda, од vetrova и од urvina, од insekata и од zverki: odavno се već ničega nije plašio jer је sve razumevao.” (Velmar-Janković 2021:125) О афективној моћи простора у односу на јунаке *Дорћола* више у Милић 2022: 253.

Поетика простора, геопоетика, књижевне картографије
– завршне напомене

Наведеним перспективама проучавања књижевне географије могу се додати и још неки сродни погледи, за које знамо да су књижевници били познати, па и блиски. Један од њих је поетика простора. Из предговора за *Сабране песме* Растка Петровића, сазнајемо да је Светлана Велмар-Јанковић читала Башлара. Пишући о песми „Најсентименталнију о ситости легенду”, иако не цитира конкретно место из *Поетике простора* (в. Bašlar 2005: 28) књижевница луцидно пише о мотиву куће из угла Башларове феноменологије поетске слике (Велмар-Јанковић 1989: 16). Овакав избор теоријске литературе намеће се и као сигнал за могућност читања ауторкиног опуса и из угла поетике простора, као могућег дијалога са књижевном географијом. Помало прустовски приказ прашине у „Васиној улици”, која све чува, па и трагове Татара који су путујући из и до Цариграда пролазили Београдом (Velmar-Janković 2021: 68) и која се може повезати са Башларовим концептом *каузалности малог* (Bašlar 2005: 165).

Слично се може тврдити и за упућеност у дела геопоетичког карактера (в. Ђурковић 2022), попут романа *Дунав* Клаудија Магриса (Velmar-Janković 2016b: 50). С тим у вези, у односу на размишљање о Дорћолу као синегдохи Балкана, посебан значај могу имати слике оријенталне егзотике – од проласка камила (Velmar-Janković 2021: 77), све до приказа оријенталне пијаце на месту данашње школе „Михајло Петровић Алас” (а у време објављивања књиге – „Перо Поповић Ага”) где се „moglo naći sve, od dimljenih jegulja i šarplaninskog meda do gročanskih ribizla, venecijanskih ogleдала i ženske posluge” (Velmar-Janković 2021: 41). Не мање важне су и слике постепене, али свеобухватне урбанизације града, у којима се такође види сусрет цивилизација – источног и западног света (в. Душанић 2012: 193).

Свест о оваквој историјској динамици повлачи са собом и посебну улогу читаоца као археолога сећања, који читање дела неизбежно повезује са вантекстуалним светом. Околност да је на месту Народне скупштине Републике Србије била Батал џамија (Velmar-Janković 2021: 29), пијаца на Студентском тргу (Velmar-Janković 2021: 49) или да је на месту Природно-математичког факултета била зграда полиције (Velmar-Janković 2021: 48), може код читаоца развити не само осећање за прошлост, већ и вишеструко динамизовати и обогатити доживљај непосредног животног простора.

Међутим, нису само читаоци и писацу археолошкој (и) „картографској” позицији, већ и књижевни јунаци. Београдска пребивалишта Доситеја Обрадовића успостављена између тачака које образују неправилан петоугао (Velmar-Janković 2021: 179–180) не само да могу да се географски представе,

већ Доситеј, загледан над географском картом, долази до следећих промишљања: „Pojmio je da u tome sledu ima *više smisla* nego što je to ikada mogao da sluti: svako od temena tih mnogobrojnih uglova bilo je znak kojim se obeležavalo jedno novo njegovo iskustvo o razlozima postojanja.” (Velmar-Janković 2021: 180, курзив У. Ђ.). Сума живота у геометризованој форми представља не само прилику за ауторефлексију о дометима просвећености и проналажења свог места у свету, него и обећавајући путоказ за будућа проучавања дела Светлане Велмар-Јанковић. Коришћењем географских информатичких система, као и софтвера за обраду података, уз, наравно, ослањање на неке погледе изложене у овом раду, могуће је направити интерактивно, хипертекстуално издање *Дорћола, Врачара* и *Записа са дунавског песка* и то управо у односу на мапу као облика организације података. Већ постојаће платформе (попут Google Earth-а), могу се искористити за овај, нов начин презентације дела, тако да информације унете у интерактивном просторном запису одговарају тексту дела. Ова врста замишљене мобилне апликације имала би своју како дидактичку, тако и уметничку, али и ширедруштвену функцију, утемељену управо на вредностима саме Светлане Велмар-Јанковић. Технолошке иновације могу, дакле, бити неочекиван отпор несећању и *глувилу равнодушности* (Velmar-Janković 2017b: 14).

ЛИТЕРАТУРА

- Велмар-Јанковић, Светлана. О Растку Петровићу, песнику. Растко Петровић. *Сабране песме*. Избор и предговор Светлана Велмар-Јанковић, 1989, 9–48.
- Велмар-Јанковић, Светлана. *Очаране наочаре: приче о Београду*. Београд: Стубови културе, 2007.
- Душанић, Дуња. Имагинарни Дорћол. Михајло Пантић (ур.). *Бездане светлости: О књижевном делу Светлане Велмар-Јанковић*. Београд: Библиотека града, 2012, 182–197.
- Јеремић, Зоран. Историја и приповедање: са Светланом Велмар-Јанковић разговарао Зоран Јеремић. Михајло Пантић (ур.). *Бездане светлости: О књижевном делу Светлане Велмар-Јанковић*. Београд: Библиотека града, 2012, 5–47.
- Магарашевић, Мирко. Слојеви књижевног и културноисторијског у *Дорћолу* Светлане Велмар-Јанковић. *Светлости књижевности*. Београд: Идеа, 1991: 206–237.
- Милић, Јелена З. Простор од папира: *Дорћол* Светлане Велмар-Јанковић. Саша Шмуља (ур.) *Philologia Serbica: Категорија простора и просторни односи у српском језику књижевности и култури*. Год II, бр. 2. Бања Лука: Филолошки факултет, 2022, 245–267.
- Пантић, Михајло. *Прозраци* Светлане Велмар-Јанковић или слагање времена. Михајло Пантић (ур.). *Бездане светлости: О књижевном делу Светлане Велмар-Јанковић*. Београд: Библиотека града, 2012, 163–181.

- Стојановић, Дубравка. *Калдрма и асфалт: урбанизација и европеизација Београда 1980–1914*. Београд: Удружење за друштвену историју, 2012.
- Abot, H. Porter. *Uvod u teoriju proze*. Београд: Službeni glasnik, 2009.
- Bašlar, Gaston. *Poetika prostora*. Prev. Frida Filipović. Čačak: Gradac, 2005.
- Ђорђевић, Ivan. *Antropolog među navijačima*. Београд: Biblioteka XX vek, 2015.
- Ђурковић, Uroš. Ekokritika i geopoetika: ekopsihološki pejzaži. *Poznańskie Studia Slawistyczne*. Br. 22, 2022, 129–140.
- Lethbridge, Emily, Steven Hartman. Inscribing Environmental Memory in the Icelandic Sagas and the Icelandic Saga Map. *PMLA*, Vol. 131, No. 2, 2016.
- Marčetić, Adrijana. *O novoj komparatistici*. Београд: Službeni glasnik, 2015.
- Milosavljević Milić, Snežana. *Virtuelni narativ: ogledi iz kognitivne naratologije*. Niš: Filozofski fakultet; Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2016.
- Moretti, Franco. *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History*. London and New York: Verso, 2005.
- Hones, Sheila. *Literary Geography*. London and New York: Routledge, 2022.
- Radović, Srđan. *Grad kao tekst*. Београд: Biblioteka XX vek, 2013.
- Tally, Robert Jr. *Spatiality*. London and New York: Routledge, 2012.
- Tuan, Yi-Fu. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press, 2001.
- Velmar-Janković, Svetlana. *Dorćol*. Београд: Laguna. 2021.
- Velmar-Janković, Svetlana. *Vračar*. Prir. Žarko Rošulj. Београд: Laguna, 2016.
- Velmar-Janković, Svetlana. *Zapisi sa dunavskog peska*. Београд: Laguna, 2016.

Uroš Z. Đurković

LITERARY GEOGRAPHY AND SVETLANA VELMAR-JANKOVIĆ (*DORĆOL, VRAČAR, ZAPISI SA DUNAVSKOG PESKA*)

Selected works by Svetlana Velmar-Janković (*Dorćol, Vračar, Zapisi sa dunavskog peska*), will be examined in the context of Sheila Hones' theoretical considerations on literary geography. Literary geography represents an interdisciplinary approach to the study of literature that combines literary theory with humanistic geography (Hones 2022: 154–155), as well as with other approaches within ecological humanism, such as ecocriticism, poetics of space, or geopoetics. Svetlana Velmar-Janković's literary work will be read in relation to possible links between different disciplines, and special attention will be given to the specificities of imagining space and time, as well as the intricate relationship between history and storytelling.

Keywords: literary geography, Svetlana Velmar-Janković, *Dorćol, Vračar, Zapisi sa dunavskog peska*, Belgrade, toponym, space, place